

השיעה היא עם ישראל האמיתי: מקומה של היהדות במחשבת האסלאם השיעי

מאת פרופ' מאיר מ' בר-אשר

לתת ביטוי מעשי לעליונות השיעית ביחס ליהודים - ולמעשה ביחס לכל מי שאינם שיעים - ולהפריד בין השיעה, הרואה בעצמה זרע קודש נבחר, ובין המוני הכופרים והטמאים. חומרות הלכתיות אלו כוללות, בין היתר, איסור על נישואין עם יהודים ועם כל מי שאינם שיעים וכן איסור על אכילת בשר בהמה שנשחטה בידי יהודים ועל יתר מאכליהם. את דבריי כאן אקדיש רק להיבט הדוקטרינרי, דהיינו לשאלת הזדהותה של השיעה עם ישראל.

תפיסת הבחירה של השיעה היונקת מבחירתו של עם ישראל לא זו בלבד שלא נדחקה לקרן זוית במרוצת ההיסטוריה השיעית אלא שגם כיום היא

עניינו של מאמר זה הוא עיון בתפיסה יוצאת דופן ומפתיעה למדי המצויה באסלאם השיעי כמעט מראשית התגבשותו במאה השנייה לספה"נ ועד היום. כוונתי לתפיסה הרואה בשיעה את העם הנבחר ומזהה אותה עם ישראל. מתוך תפיסה זו צמחו בשיעה שתי מגמות סותרות כלפי עם ישראל, בשני מישורים: במישור הדוקטרינרי - ראייה בעם ישראל מופת קדום לשיעה ואף הזדהות מלאה עימו; במישור ההלכתי, מתוך תודעת הבחירה והעליונות המייחדת את השיעה - וככל הנראה גם בהשפעת תורות חיצוניות שמקורן בין היתר בדת הזורואסטרית - התפתחו בשיעה הלכות טומאה וטוהרה מחמירות שתכליתן כפולה:

איור 1. תיאור של המאבק בין מֶרְחָב בן אֶבִי זֶינָב, המנהיג היהודי של נווה המדבר ח'יִבְר שבצפון מערב חצי האי ערב, ובין עלי בן אבי טאלב, בן דודו וחתנו של מוחמד. המאבק בין השניים, שהתרחש בשנת 628 לספ"ה והסתיים בניצחונו של עלי ובכיבוש ח'יבר, נעשה סמל לעליונות האסלאם ולקיצה של הנוכחות היהודית בחצי האי ערב.

אני מבקש להראות את האופן שבו מובאים הדברים במקורות שיעיים ואת פשרם, אך לפני שאציג את התפיסה, אעמוד כאן בקצרה על שתי נקודות שיש להן חשיבות לצורך מסגור הנושא: הנקודה הראשונה היא שבדבריי כאן על השיעה אני מתכוון רק לזרם אחד בה – השיעה התרי-עשרית (בערבית: אלשיעה אלאַת'נאַעֶשְׂרִיַה), שהיא הזרם המרכזי של השיעה, ושרוב מאמיני השיעה בעולם כיום נמנים עליו. על זרם זה נמנים השיעים באיראן, בעיראק, בלבנון, בתת-היבשת ההודית ובמקומות נוספים במרכז אסיה; הנקודה השנייה היא תיאור קצרצר של השיעה ושל הרקע ההיסטורי להופעתה. השיעה (בערבית: סיעה) היא קיצור של המונח "שיעת עלי" (סיעתו של עלי), דהיינו תומכיו של עלי בן אבו טאלב, בן דודו וחתנו של נביא האסלאם מוחמד, ◀

עומדת במוקד של דיון אינטנסיבי. היא משמשת הן אנשי דת שיעים הן את יריביהם המנגחים אותם על שהם מחזיקים בתפיסה זו. הטענה המוכרת יותר בדבר ראייתה של הנצרות את עצמה, כבר בשלב קדום בהתפתחותה, כעם ישראל האמיתי (Verus Israel), מובנת לגמרי מכוח היותה של הנצרות דת שצמחה מתוך היהדות, ומכוח עובדה זו מובנת גם השאיפה או היומרה של הנצרות להיחשב למייצגת את הגילום המושלם והאמיתי של דת ישראל, הדת הנדחקת והדחויה. ואולם הטענה השיעית הדומה נשמעת תמוהה. על רקע האיבה והעוינות של המשטר השיעי בן זמננו באיראן ושל גרורותיו השיעיות כלפי מדינת ישראל ויהודה זרותה של התפיסה הזאת בולטת אף ביתר שאת. מה היה אפוא יכול להביא להתפתחותה של תפיסה כזאת בשיעה?

פרעה התנשא בארץ ופילג את יושביה לסיעות ודיכא קבוצה אחת מביניהן; את בניהם שחט ואת בנותיהם החיה, כי היה מן המשחיתים בארץ; ואנו (=האל) ביקשנו להשפיע חסד על אלה אשר דוכאו בארץ ולשים אותם מנהיגים (אַמָּה) ויורשים (נְאֻתָנוּ), ולהושיבם על מכונם ולהראות לפרעה ולהמן ולצבאותיהם את כל אשר חששו פן יאונה להם מידם.

דברי הקוראן הללו, המתארים את עריצותו ואת רשעותו של פרעה כלפי בני ישראל, כוללים מניה וביה מינוח בעל פוטנציאל שיעי, דהיינו מילים ומנחים שהפרשנות השיעית מרבה להיאחז בהם כדי לעגן בהם רעיונות ועיקרי אמונה שיעיים אופייניים. דוגמאות לכך הן המילים הנקרות בפסוקים הנדונים כאן, כגון אַמָּה (מנהיגים או אַמָּאמִים), שבה ובדומותיה תולה הפרשנות השיעית, כהרים בשערה, הרבה מתורותיה על מוסד הַאֲמָמָה (המנהיגות הדתית באסלאם השמורה לאמאמים השיעיים, יוצאי חלציו של מוחמד); וְנְאֻתָנוּ (יורשים), שבה נאחזת הפרשנות השיעית כדי ללמוד על היות האמאמים יורשי החוקיים הבלעדיים של מוחמד; אֶלְדִּין אֶסְתֵּדָעֶפּוּ פִּי אֶלְאֶדְדִּי (אלה אשר דוכאו בארץ), ביטוי המורה על מצבה הקיומי של השיעה לאורך רוב תולדותיה כמיעוט נרדף. הינה כך למשל מפרש עֲלֵי אֶבְרָהִים אֶלְקָמִי, פרשן שיעי נודע שפעל בשלהי המאה התשיעית ובתחילת המאה העשירית, את פסוקי הקוראן המצוטטים לעיל:

(מלשון הפסוקים הללו) אנו למדים שהדיבור בהם מופנה למעשה אל הנביא [מוחמד]. ומה שהאל הבטיח לשליחו [מוחמד] יתקיים למעשה אחריו וכי

שעל פי אמונת השיעה היה אמור להיות היורש הלגיטימי הבלעדי של הנביא, אלא שהוא נדחק ונעשק בידי קבוצה מקרב תומכיו הראשונים של מוחמד, והשלטון עבר לידיהם. הפילוג הזה סביב ירושתו של מוחמד הוליד קרע בקרב מאמיניו, ולימים התפתח ליצירת שני מחנות מתחרים, שקיימים למעשה עד היום: מצד אחד – מחנה הרוב, שבתקופות מאוחרות יותר הוגדר "סונה" ("הדרך הנכונה", אשר בעיני מאמיניה נחשבה למשקפת את דרכו ואת מנהגיו של נביא האסלאם) ואשר הפך להיות הזרם הדומיננטי באסלאם, ומנגד – דרך המיעוט, שהיא דרכם של צאצאיו של הנביא מוחמד מבתו פַּאטְמָה וחתנו עלי, שהתפתחה להיות השיעה ושהתפצלה במרוצת ההיסטוריה לפלגים ולתתי-פלגים רבים שמרביתם עברו מן העולם. מתוכם נותרו כיום שלושה זרמים עיקריים, שלצד נקודות דמיון ביניהם – ואף ביניהם ובין האסלאם הסוני – התפתחו בהם דוקטרינות ייחודיות. לבד מן הפלג שבהמשך התפתחותו נודע כאמור כזרם התרייעשרי, הקרוי כך על שם שנים עשר מנהיגיו (בערבית: אַמָּאמִים), יצוינו הזרם הַזֵּדִי, שמרכזו העיקרי מאז המאה התשיעית הוא בתימן (החות'ים בתימן הם אחד מענפיו), והזרם האסמאעילי.

אפתח במגמה השיעית הרואה בעם ישראל מופת קדום לשיעה (או מעין "פרוטו-שיעה"). מגמה זו מעוגנת בפירוש לפסוקי קוראן שונים. כך למשל פסוקי קוראן שבהם מתוארים בני ישראל במצרים, בדומה למקרא ובהשראתו, כסובלים תחת עול פרעה, מוצגים בפרשנות השיעית כדמויות מופת למי שבסבלם ובתלאותיהם מברשים ומסמלים את סבלה של השיעה לעתיד לבוא בשלטונם של אויביה. מגמה זו ניכרת למשל בפרשנות השיעית לפסוקים 4-6 בפרשה 28 ("הסיפור") המתארת את שעבודם של בני ישראל במצרים. כך נאמר בהם:

תְּאֵוִיל אַלְאֵ'אֵיָאֵת אַלְזֵאֵהָהָה פִּי פִדְאֵ'אֵל אַלְעֵתְהָה
אַלְטֵאָהָהָה, פִּירוּשׁ לִפְסוּקִים גְּלוּיִים [בְּקוּרָאן] עַל
אוֹדוֹת שְׁבַחֵי הַמְשַׁפְּחָה הַטְּהוּרָה), מִפְּרִי עֵטוֹ שֶׁל
הַמְּלומֵד הַשִּׁיעִי הַאִירָאֲנִי שֶׁרַךְ אַלְדִּין עָלֵי אַלְחֶסְיִנִי
אַלְאֵסְתֵּרְאָבְאֵדִי, אִישׁ הַמָּאָה הַשִּׁשְׁ-עֶשְׂרֵה.
מַעֲנִינֵת בְּמִיּוּחַד הַמְּסוּרֵת הַזֹּאת שְׁבָה מְנוֹסְחִים
הַדְּבָרִים נִיסוּחַ עֶקְרוֹנִי וּמְכַלִּיל:

אמר (האמאם) עלי בן אלחסיין: [...] "בְּרִי
הַלֵּבב שֶׁבְּקִרְבֵּנוּ, אֲנוּ מְשַׁפַּחַת הַנְּבִיאַ, וְסִיעֵתָנוּ
הֵם בְּמַעֲלָתָם שֶׁל מֹשֶׁה וְסִיעֵתוֹ; וְאִילוֹ אוֹיְבֵינוּ וְסִיעֵתָם – בְּמַעֲלָתָם
שֶׁל פְּרַעָה וְסִיעֵתוֹ".²

מְסוּרֵת פְּרַשְׁנֵיּוֹת אֵלֶּה הַמּוּבָאוֹת בְּחִיבּוּר הָאֲחֵרוֹן
מִמְּקוּרֵת שִׁיעִיִּים בְּנֵי תְּקוּפּוֹת שׁוֹנוֹת מִלְּמַדּוֹת
שֶׁמְדוּבָר בְּרַעִיּוֹן שֶׁקָּנָה לוֹ שְׁבִיתָה בְּשִׁיעָה וְלֹא
בְּעַמְדָה שׁוֹלִית אוֹ זְנִיחָה. סִיפּוּרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִקְרָא בְּלְבוּשׁ הַקּוֹרְאָנִי מְשַׁמְשֵׁים אֶפְּוֹא תְּשִׁיתִית
לְבַנִּיית הָאֲתוֹס הַמִּיּוּחַד אֵת הַשִּׁיעָה כְּקְבוּצַת
מִיעוּט נִבְחָרֵת שֶׁבְּכוּחָה לְגַבּוּר עַל אוֹיְבֵיהָ הַרְבִּים,
וְרֹאוּי לְהַדְגִּישׁ שֶׁהַמְּכַנָּה הַמְּשׁוֹתֶף לְכָל סִיפּוּרֵי
הַמִּקְרָא שֶׁהַשִּׁיעָה נוֹטָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְקִידוּם
הַרַעִיּוֹן הַנְּדוּן כֹּאן הוּא הָעוּבְדָה שֶׁבְּמִרְכּוּזָם עוֹמֵד
מִיעוּט נִבְחָר הַמוֹעֵדֶף עַל פְּנֵי רוֹב חוֹטֵא וְדַחּוּי
אוֹ נִיצְחוֹנוֹ שֶׁל הַמִּיעוּט עַל הַרוֹב. דּוּגְמָה יְדוּעָה
וְחִבִּיבָה בְּמִיּוּחַד עַל הַשִּׁיעָה הִיא סִיפּוּר תִּיבַת נַח,
שֶׁהַמִּיעוּט הַזּוֹכָה לְהִכְנֵס אֵלֶּיהָ, וּבִכֵּךְ לְהִנְצֵל
מְכַלִּיָּה, מְסַמֵּל אֵת הַשִּׁיעָה, וְאִילוֹ שֶׁאֵר הָאֲנוּשׁוֹת
שֶׁנוֹעֵדָה לְאֲבֹדוֹן מְסַמֵּל אֵת אוֹיְבֵיהָ. דּוּגְמָה
רוּוחַת פְּחוֹת הִיא סִיפּוּרוֹ שֶׁל גְּדַעוֹן, הַמַּעֲמִיד אֵת
לּוּחַמִּי לְמַבְחָן עַל מִי עֵין חֵרוֹד (שׁוּפְטִים ז: ד-ח),
הַמְּהַדֵּה בְּקוּרָאן בְּפְסוּקִים 247-250 בְּסוּרָה 2
(הַפְּרָה), אֶף כִּי בְּסִיפּוּר הַקּוּרָאֲנִי דְּמוּתוֹ שֶׁל גְּדַעוֹן
מוּחַלֶּפֶת בְּזוֹ שֶׁל טְאֵלוֹת, הוּא שְׁאוּל. מוֹסֵר הַהִשְׁכָּל
שֶׁבוֹ חוֹתֵם הַקּוּרָאֲן אֵת הָאֲפִיזוּדָה הַזֹּאת ("מָה
רְבִים הַמְּחַנּוֹת הַקְּטָנִים אֲשֶׁר גְּבָרוּ עַל

הַאֲמָאִים יִהְיוּ מִבֵּין צֹאצְאִיו; וְהָאֵל נִקְטָ
כֹּאן לְשׁוֹן מְשַׁל בְּ(הַצִּיגוֹ) אֵת מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּמִשַׁל עַל אוֹדוֹתֵיהֶם (=עַל אוֹדוֹת
הַשִּׁיעָה) וְאֵת פְּרַעָה וְהֶמֶן כְּמִשַׁל עַל
אוֹיְבֵיהֶם, שֶׁהִרִי פְּרַעָה הִרְגָה אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְעִשְׂקָם וְאֵז הַנְּחִיל הָאֵל לְמֹשֶׁה נִיצְחוֹן
עַל פְּרַעָה וְעַל אֲנָשָׁיו. כִּיּוֹצֵא בְּזֵה, [גַּם]
אֵת מְשַׁפַּחַת שְׁלִיחַ הָאֵל – מְצֹאוֹ תְּלָאוֹת,
מוֹוֹת וְעוֹשֶׁק, מְצֹד אוֹיְבֵיהֶם, אֶךְ הָאֵל
עֵתִיד לְהִשְׁיבֵם לְאַרְץ יָחַד עִם אוֹיְבֵיהֶם
וְלַהֲמִית אֵת אוֹיְבֵיהֶם.¹

בְּמְסוּרֵת הַזֹּאת, שֶׁלֹּא נַעֲלַמָּה מַעֲנִינֵיהֶם שֶׁל חוֹקְרִים
קוֹדְמִים (דְּנוּ בָּהּ בֵּין הֵיתֵר פְּרוּפ' מֵאִיר יַעֲקֹב
קִיסְטֵר, פְּרוּפ' אֵיתָן קוֹלְבֵּרְג וּפְרוּפ' אוּרִי רוֹבִין),
יֵשׁ פְּתַח לְהַבְנֵת פְּשֵׁר הַזְּדֵהוּתָה שֶׁל הַשִּׁיעָה עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הִיא מְבַטֵּאת אֵת הַזְּדֵהוּתָה שֶׁל הַשִּׁיעָה
עִם יִשְׂרָאֵל כְּמִיעוּט נְרַדֶּף, שֶׁתּוֹלְדוֹתָיו רְצוּפוֹת
הַסְּבֵל וְהַתְּלָאוֹת מְבַשְׂרוֹת אֵת הַסְּבֵל הָעֵתִיד לְהִיּוֹת
מְנַת חִלְקָה שֶׁל הַשִּׁיעָה, וּמִנְגֵּד – גְּאוֹלְתוֹ שֶׁל עַם
יִשְׂרָאֵל מִיְדֵי אוֹיְבָיו יֵשׁ בָּהּ הַפְּחַת תְּקוּוֹה בְּשִׁיעָה
שֶׁהִיא עֵתִידָה לְהִיגָאֵל מְשַׁלְטוֹנָם הַמְּצַר וְהַמְּתַנַּכֵּל
שֶׁל אוֹיְבֵיהָ.

אַרְבַּעַה יְסוּדוֹת הוֹפְכִים אֵת סִיפּוּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִצְרִים דָּגָם אִיִּדִיאֵלִי וּמְקוּר הַשְּׂרָאָה לְשִׁיעָה,
וְעַל כֵּן אֵין לְתַמוּהָ עַל שֶׁהַשִּׁיעָה בַּחֵרָה לְהִידְרֵשׁ
לוֹ: מְדוּבָר בּוֹ בְּמִיעוּט נְרַדֶּף (עִם יִשְׂרָאֵל) הַסּוּבֵל
מְשַׁלְטוֹן אֲכֹזֵר וּמְתַנַּכֵּל; יְכוּלְתוֹ שֶׁל הַמִּיעוּט
לְהַכְנִיעַ אֵת הַרוֹב הַנוֹגֵשׁ וְהַמְּתַנַּכֵּל; וּלְבִסוּף –
לְהִיגָאֵל מְשַׁעְבּוּדוֹ לְזִכּוֹת לְהִקִּים בְּאַרְצוֹ מְמַלְכָה
עֲצֵמָאִית.

הַמְּסוּרֵת שֶׁהַבַּתִּית כֹּאן אֵינָה חֵרִיגָה. כְּמָה וְכָמָה
מְסוּרֵת כְּדוּגְמָתָהּ מוּבָאוֹת בְּזִיקָה לְאוֹתָם פְּסוּקֵי
קוּרָאֲן בְּמִקּוּרֵת אַחֵרִים (לְמִשַׁל בְּחִיבּוּר הַפְּרַשְׁנִי

בפי הנביא מוחמד את הדברים האלה:

אני עבד האל ושמי **אַחְמַד** (אחמד הוא אכן אחד משמותיו של מוחמד!); ואני [גם בנו של] עבד האל ושמי **ישראל** וכל דבר [בקוראן] ש[האל] ציווה אותו (כלומר את ישראל הוא יעקב גם על פי הקוראן) – הוא ציווה גם אותי ובכל מקום שהוא (האל) התכוון אליו, הוא התכוון גם אליי.⁴

במהלך של לוליניות דרשנית דחוקה הפרשן השיעי מזהה את **ישראל** עם **מוחמד**. השימוש במסורת זו בכינוי עֶבְד אֱלֹהָ (עבד האל) הוא דו־משמעי: מצד אחד זהו שם אביו של מוחמד, ומצד אחר הוא תיאורו של מוחמד עצמו כעבד האל. אך מניין הזיקה שאליה מכוונת המסורת בין מוחמד ובין ישראל? מוחמד בִּאֶקְר אלִמְג'לִסִי, אחד מגדולי חכמי השיעה באיראן במאה השבע־עשרה, דן במסורת הזאת ומפרש אותה על סמך הדמיון הצלילי שבין השם המקראי **ישראל** ובין הפועל אֶסְרָא שבו מתאר הקוראן את מסע הלילה (אֶסְרָא) הפלאי של עבד האל המזוהה עם מוחמד ממכה לירושלים. הפועל אֶסְרָא (שפירושו "הסיע בלילה") בפסוק הראשון של פרשה 17 (מסע הלילה) יכול להישמע כמזכיר, לפחות חלקית, את השם **ישראל**, אך לא ברור כיצד שם זה המכוון לתיאור מסע הלילה יכול לכוון גם לנוסע עצמו, הלא הוא מוחמד. מכל מקום, המסורת השיעית קיבלה את הזהות (הרעיונית למצער) בין מוחמד ובין ישראל (שמו האחר של יעקב גם בקוראן), ואם זהים הם נגזרת מכך גם הזהות שבין צאצאיהם.

רעיון קרוב, אך לא זהה, מובע במקורות שיעיים מתקופה מאוחרת יותר, שזמנם כשבע מאות שנה יותר אחרי זמנם של אלה שבהם הובאו

מחנות גדולים מהם, כאשר הרשה האל...") הוא גם המפתח להבנת הצורך של המסורת השיעית בסיפור הזה ובדומיו, ויש להניח שאילו הכירה השיעה את סיפור מלחמת החשמונאים ביוונים גם הוא עשוי היה להצטרף למאגר הסיפורים הללו.

מעניין שהמהלך הפרשני הטיפולוגי האופייני לפרשנות השיעית בהצגת סיפורים אלה דומה מאוד לאופן הקריאה של הנצרות הקדומה את תולדותיהם של אישים ושל קבוצות במקרא כמנבאים ומטרימים את קורותיהם של ישו והנצרות.

מגמה אחרת בשיעה, מרחיקת לכת בהרבה מזו שהצגתי עד כה, מציגה זהות מוחלטת בין השיעה ובין עם ישראל. למן המאה התשיעית לספה"נ מסורות שיעיות המושמעות בפייהם של אמאמים חשובים בשיעה (שהבולטים שבהם הם האמאם החמישי מוחמד אל־בַּאקֵר והששי ג'עֶפֶר אל־צַאדֵק, שפעלו במאה השמינית לספה"נ) מביעות רעיון זה ומעגנות אותו בביאורם לפסוקים מפורשים בקוראן. הדברים נאמרים, למשל, סביב פסוק 47 (=122) בפרשת 2 (הפרה), המציג את עם ישראל כעם הנבחר: "הוי בני ישראל זכרו את החסד אשר נטיתי לכם בהפלותי אתכם מכל בני האדם".

במסורת פרשנית אחת מני רבות הנדרשות לפסוק הזה, שהוא אחד הבולטים בפסוקים המציגים את עם ישראל כעם הנבחר, נאמר: "המילים] 'הוי בני ישראל' – הם אנחנו (כלומר השיעה) **במיוחד**" (ואפשר לתרגם גם: "הם אנחנו **בלבד**"), ובמסורת סמוכה באותו מקור נאמר: "הפסוק הזה מוסב] במיוחד על אודות משפחת מוחמד (דהיינו: השיעה, שהם צאצאיו)".³

פשר דחוק לזיהוי התמוה של השיעה עם בני ישראל ניתן במסורת אחרת באותו מקור השמה

אל מול עמדה זו, הממשיכה את המגמה המוכרת מן השיעה הקדומה, נשמעים קולותיהם המתריסים של חכמים סונים שדוחים אותה ומגחיכים אותה. אדגים את הקולות הללו בדבריו של מוחמד אל־אֶדְרֶעִי, קומיקאי תימני מפורסם, המכנה את עצמו בשם העט הסטירי "אֶאִית אללה אל־כַּבְּרָא אל־מַעְרַג'אֵנִי". באחד מסרטוני האנטי־שיעיים הפרודיים הוא מציג באור גוֹחַךְ את רעיון הזהות שבין השיעה ובין בני ישראל, שבעיניו הוא מופרך מיסודו. הכיצד יעלה על הדעת – שואל אל־מַעְרַג'אֵנִי בלעג – שהאל יאפשר זיהוי של השיעה עם בני ישראל, שהקוראן מציגם כהורגי נביאים? בסרטון הזה, כבעשרות אחרים דוגמתו, מכוון אל־מַעְרַג'אֵנִי לשים ללעג תפיסות ואמונות שיעיות שונות מבית מדרשם של חכמי דת שיעיים באיראן ובעיראק, שלדעת אל־מַעְרַג'אֵנִי יש להוקיעם ולדחותם.⁷

סיכום

חרף הדמיון הרב בין עמדותיהם של האסלאם הסוני והשיעי כלפי היהודים והיהדות, האסלאם השיעי מתאפיין בכמה עמדות ייחודיות לו, הנובעות מתפיסה עצמית של בחירה ומיוחדות. עמדה אחת היא הזדהות עם עם ישראל, ועמדה אחרת, המנוגדת לה, היא היבדלות מן היהודים באמצעות דיני טומאה וטוהרה מחמירים, תופעה שמן הבחינה הפנומנולוגית ניתן למצוא לה מקבילות גם בדתות ובכיתות אחרות, כגון בקרב כיתות מדבר יהודה.⁸

הדרך ליישב את הסתירה העמוקה בין שתי גישות אלה כלפי היהודים היא שימוש בדיכוטומיה המובנית בקוראן עצמו בין בני ישראל (בְּנֵי אֶסְרָאֵ'ל) ובין היהודים (יְהוּד). אלה שתי מהויות שונות בתכלית. תפיסת הבחירה של עם ישראל ובעקבותיה הזדהותה של השיעה עימו נקשרת בבני ישראל הקדמונים, אלה הנזכרים

המסורות הקודמות. מקורות אלה אינם רק אוצרים בתוכם מסורות קדומות אלא אף מחיים אותן ועוסקים בשימורן ובהנחלתן, ובכך מצביעים על חיוניותן ועל הרלוונטיות שלהן גם בימיהם של המחברים המאוחרים. כוונתי למשל לשני חיבורי פרשנות הקוראן – **תפסיר אלצאפי** של מֶחְסֵן אֶל־פִּיֶד אֶל־כַּאשְׁאֵנִי (מת בשנת 1680 לספה"נ) ו**תפסיר אל־בַּרְהָאן** מאת יוסף אל־בַּרְהָאֵנִי (מת בשנת 1772 לספה"נ), שניהם מלומדים שיעים בולטים שחיו ופעלו באיראן. מסורת אחת המשותפת לשניהם, שאף היא עוסקת בפסוקים הדנים בבחירת עם ישראל, חותמת בדברים הבאים המושמים בפיו של הנביא מוחמד ויש בהם הרחבה והכללה של מה שנאמר במסורת הראשונה שבה פתחתי. כך נאמר בה:

כל דיבור נאה (בקוראן) אשר ברובד הנגלה שלו מופנה אל בני ישראל מכוון, על פי הרובד הנסתר, אליי (כלומר אל מוחמד) ואל בני משפחתי (דהיינו אל השיעה, שהם כאמור צאצאיו של הנביא).⁵

לְחוּ של הרעיון הזה לא נס גם בכתביהם של חכמים שיעים בני זמננו והם חוזרים ונדרשים לו. שיוט בחומר המצוי ברשת האינטרנט מלמד כמה בוער הנושא הזה. המלומד השיעי העיראקי הגולה עֶבְד אֶל־חֵלִים אֶל־עִזִי מאמץ את התפיסות המשתקפות במסורות שצינתי, וכדי להשיב על התמיהה מה לבני ישראל ולשיעה, הוא אומר:

המושג "בני ישראל" הוא מושג בעל משמעויות משתנות. הוא מופיע בקוראן במשמעות "צאצאי יעקב" וישראל הריהו יעקב; והוא מופיע במשמעות היהודים שהם גם השיעים; לעיתים המונח מופיע בהוראה של שבח ולעתים בהוראה של גנאי...⁶

